

ЎЗБЕКИСТОНДА БАНКЛАР МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ МЕТОДОЛОГИЯСИНИНГ МЕЪЁРИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Шарипова Нилуфар Ҳикматуллаевна

*иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
банк ҳисоби ва аудит кафедрасининг катта ўқитувчиси*

Тошкент молия институти

E-mail: shani_80@mail.ru

ORCID: 0000-0002-4892-9922

Аннотация

Мақолада банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолаш методологиясининг норматив-ҳуқуқий асослари ўрганилган. Шунингдек, тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳолашда тегишли меъёр чегаралари ўрганилиб, уларнинг ўзгариш динамикаси таҳлил қилинган ҳамда тегишли хулосалар берилган.

Калит сўзлар: банкларнинг молиявий барқарорлиги, банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолаш методологияси, қонунчилик ҳужжатлари, капитал етарлилиги, банк фаолияти самарадорлиги кўрсаткичлари, ликвидлилик меъёрлари.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ ОСНОВА МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА

Шарипова Нилуфар Ҳикматуллаевна

*доктор философии (PhD) по экономическим наукам
старший преподаватель кафедры банковского учета и аудита*

Ташкентский финансовый институт

E-mail: shani_80@mail.ru

ORCID: 0000-0002-4892-9922

Аннотация

В статье исследуется нормативно-правовая база методологии оценки финансовой устойчивости банков. Сформулированы соответствующие выводы на основе анализа динамики изменения соответствующих границ нормативов основных показателей при оценке финансовой устойчивости коммерческих банков.

Ключевые слова: финансовая устойчивость банков, методика оценки финансовой устойчивости банков, законодательные акты, достаточность капитала, показатели эффективности банковской деятельности, нормативы ликвидности.

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE FINANCIAL STABILITY OF BANKS IN UZBEKISTAN

Sharipova Nilufar Hikmatullayevna

Doctor of Philosophy (PhD) economic sciences

Senior teacher of the department Banking account and audit

Tashkent Institute of Finance

E-mail: shani_80@mail.ru

ORCID: 0000-0002-4892-9922

Abstract

The article examines the regulatory framework of the methodology for assessing the financial stability of banks. It also contains relevant conclusions based on the analysis of the dynamics of changes in the corresponding limits of the standards of the main indicators in assessing the financial stability of commercial banks.

Keywords: financial stability of banks, methodology for assessing the financial stability of banks, legislative acts, capital adequacy, banking performance indicators, liquidity standards.

Кириш.

Кўпгина иқтисодчилар, тадқиқотчилар ва ҳатто назорат қилувчи органлар вакиллари “молиявий барқарорлик” ва “молиявий барқарор банк” атамаларини қўллайдилар, Ўзбекистон қонунчилигида бу тушунчалар ва уларни баҳолашда ягона ёндашув мавжуд эмас. Шу муносабат билан турли хил иқтисодий субъектлар томонидан молиявий барқарорлик ва молиявий барқарор банкларни қўйилган талаблар нуктаи назардан баҳолашда кўплаб услублар мавжуд. Тадқиқот мавзусининг долзарблиги ўзгарувчан шароитларни таҳлил қилиш ва умумлаштиришни ҳисобга олган ҳолда, тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳолаш усуллариининг мазмунини ва энг муҳим таркибий қисмларини аниқлаштириш зарурати билан белгиланади.

Банк тизимининг барқарорлиги масалалари маҳаллий иқтисодий илмий манбаларда бир неча бор кўриб чиқилган. Бироқ макроиқтисодий

шароитларнинг ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳолаш методологиясини комплекс ўрганиш қисман амалга оширилган.

Кредит ташкилотларининг молиявий барқарорлигини баҳолаш борасида муносабатларни тартибга солувчи норматив-қонунчилик ҳужжатларини шартли равишда уч гуруҳга бўлиш мумкин: кредит ташкилотининг молиявий барқарорлигини баҳолаш методикасини бевосита белгиловчи қонунчилик ҳужжатлари; банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолашга таъсир кўрсатувчи нормативлар ҳамда банкларнинг ўз фаолиятини амалга оширишига билвосита таъсир кўрсатувчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва қонунлар.

Адабиётлар шарҳи

Банкларнинг молиявий барқарорлиги ва уни баҳолаш механизмларини ўзига хос хусусиятларига оид масалалар қатор иқтисодчи олимларимиз томонидан тадқиқ этилган бўлиб, банк тизими барқарорлигини баҳолашга салмоқли ҳисса қўшган. Жумладан, иқтисодчи олимлардан Лавен ва Майнони фикрича, иқтисодий ўсиш даврида молиявий барқарорликни мустаҳкамлаш учун етарли резервлар яратадиган банклар иқтисодий таназулнинг салбий оқибатларини минималлаштириши ва кредит таклифини юқори даражада сақлаши мумкин [4]. К.Суровнева ўз изланишлари натижасида шундай хулосага келади: банкнинг молиявий ҳолати унинг қолган барча соҳаларидаги фаолиятига, шунингдек, молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатади [5]. Банкнинг молиявий барқарорлиги унинг ликвидлиги билан узвий боғлиқдир

Л. Ю. Питерская ва А. В. Голубь тижорат банкларининг молиявий барқарорлиги ва ишончилигини баҳолаш методлари ҳақида тўхталиб, бу йуналишдаги мавжуд масалаларини ўрганиб чиқишган. Уларнинг фикрича, тижорат банкларнинг барқарор фаолиятини баҳолаш банк миқозлари, акцидорлар, давлат, инвесторлар ва, биринчи навбатда, банклар учун муҳим аҳамият касб этади [6]. В. Пухов тижорат банкларнинг барқарорлиги таърифини методологик ёндашув асосида ўрганиб чиққан. Олим ўз тадқиқотида молиявий барқарорликни баҳолаш субъектига қараб тижорат банкларининг баҳолаш объекти ва мезонлари ўзгариб боришини тадқиқ қилган [7].

Мамлакат олимларимиздан Т. Бобоқулов, С. Норқобилов, Ҳ Дадабоева, Ў Жўраев, Н.Шарипова ва бошқалар ўз тадқиқотларида тижорат банкларининг молиявий барқарорлигининг долзарб жиҳатларига тўхталиб

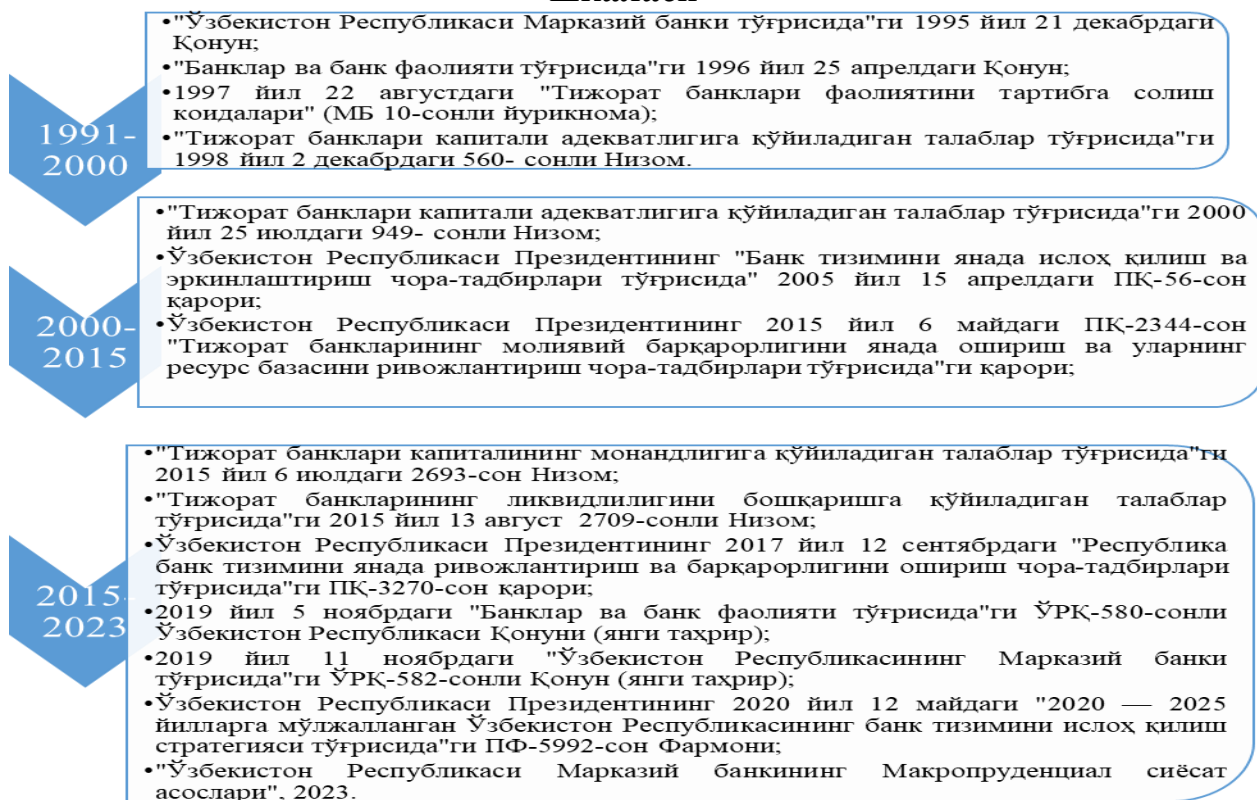
ўтишган. О.Б. Саттаров, банк тизими барқарорлиги – бу Марказий банк ва тижорат банклари фаолияти давомида ўз функцияларини тўлақонли бажара олишини таъминлаш имконини берадиган даражани сақлаган ҳолатда, ривожланишга қараб интилишдир, деб таъриф берган [8].

Таҳлил ва натижалар

Банк тизимининг замонавий ривожланиш босқичи миллий иқтисодиётларни жаҳон молиявий хўжалигига жадал кириб бориши билан боғлиқ иқтисодий ва молиявий жараёнларнинг муракаблашиб бориши билан таърифланади. Бундай шароитда тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳолаш учун бевосита методология бўлиб хизмат қилувчи норматив-ҳуқуқий асосларга ҳамда банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолашга таъсир кўрсатувчи нормативларни мустақилликдан кейинги йилларда ўзгариш динамикасини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистонда тижорат банклари молиявий барқарорлигини баҳолаш бўйича муносабатларни тартибга солувчи қонунчилик ўзгариши шкаласини кўриб чиқамиз (1-чизма).

1-чизма.

Ўзбекистонда тижорат банклари молиявий барқарорлигини баҳолаш бўйича муносабатларни тартибга солувчи қонунчилик ўзгариши шкаласи*

*Муаллиф ишланмаси.

Чизма маълумотларидан кўриш мумкинки, 1997 йил 22 августдаги «Тижорат банклари фаолиятини тартибга солиш қоидалари» ҳамда «Тижорат банклари капитали адекватлигига қўйиладиган талаблар тўғрисида»ги 1998 йил 2 декабрдаги 560-сонли Низом банкларнинг капитал адекватлиги бўйича талабларни аниқлаштиришда, шунга мувофиқ банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолашда асос бўлувчи меъёрий ҳужжат бўлиб ҳисобланган. Аслида дастлабки иқтисодий меъёрлар 1991 йил 15 февралда қабул қилинган «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»ги Қонун талабларидан келиб чиқиб яратилган бўлиб, кейинчалик такомиллаштирилди.

Республикада барқарор банк тизимини яратиш мақсадида 1992 йил 2 августдаги Марказий банкнинг 10-сонли қоидаси тасдиқланди ва бу қоидага асосан тижорат банклари фаолиятини тартибга солиб туриш учун иқтисодий меъёрлар (нормативлар) белгиланди.

Кейинчалик банк тизимида, хусусан банкларни назорат қилиш борасида янги ҳуқуқий асослар яратилди. 1995 йил 21 декабрда “Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида” ҳамда 1996 йил 25 апрелда “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида” ги қонунлар қабул қилинди.

Бундан ташқари, қонун ҳужжатлари асосида Марказий банк томонидан 1996 йилнинг июль ойидан бошлаб банк активлари сифатини таснифлаш тартиби ишлаб чиқилди.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан 1997 йилнинг август ойидан бошлаб банклар фаолиятини тартибга солувчи асосий меъёрий ҳужжат бўлган 1997 йил 22 августдаги «Тижорат банклари фаолиятини тартибга солиш қоидалари» (МБ 10-сонли йуриқнома) Базель қўмитаси томонидан ўрнатилган андоза ва талабларни инобатга олган ҳолда қайтадан мукамал тарзда ишлаб чиқилди. Мазкур янги қоидага асосан банк капиталига нисбатан қаттиқроқ бўлган талаблар ўрнатилди. Янгиланган ва такомиллашган қонунчилик асосларига биноан банклар фаолияти молиявий барқарорлигини мустаҳкамлаш мақсадида қуйидаги янги нормативлар жорий қилинган:

- янгидан ташкил этилаётган ва фаолият кўрсатаётган банкларнинг энг кам миқдоридаги низом фондини ўрнатиш;
- капиталнинг етарлилик коэффициенти;
- банк капитали билан унинг мажбуриятлари ўртасидаги нисбат кўрсаткичлари;
- банк баланси ликвидлилиги кўрсаткичи;
- бир қарз олувчига тўғри келадиган рискнинг энг катта ҳажми;

- барча «катта» кредитларга тўғри келадиган рискнинг энг юқори хажми;
- бир омонатчига тўғри келадиган рискнинг энг юқори миқдори;
- қимматбаҳо қоғозлар бўйича операцияларда ўз маблағларидан фойдаланиш кўрсаткичи;
- дахлдор шахслар билан банк амалиётини олиб бориш.

Тижорат банкларида капиталнинг етарлилиги, активларнинг сифати, фойдалилиги ва ликвидлилигига қараб уларнинг молиявий аҳволи баҳоланади, ночор банклар аниқланади. Ана шу кўрсаткичларнинг ҳар бири бўйича чекли қийматни аниқлаш банкларнинг молиявий барқарорлик ҳолатини баҳолашга ва унга кўра тегишли чора-тадбирларни амалга оширишга имкон берган.

Қуйида Ўзбекистон Республикасида тижорат банкларининг минимал капиталига қўйилган талаблар бўйича маълумот келтирилган (1-жадвал).

1-жадвал.

Тижорат банклари учун ўрнатилган банк устав капиталининг энг кам миқдори*

Саналар	Тошкент шаҳрида жойлашган тижорат банклари учун	Вилоят ва қишлоқ туманларида жойлашган тижорат банклари учун	Чет эл капитали иштирокида очиладиган банклар учун	Хусусий банклар учун
01.01.1997 дан	650 000 ЭКЮ	330 000 ЭКЮ		
01.01.1998 дан	1 200 000 ЭКЮ	650 000 ЭКЮ		
01.01.1999 дан	2 млн. АҚШ доллари	1 млн. АҚШ доллари	5 млн. АҚШ доллари	0,3 млн. АҚШ доллари
01.01.2000 дан	2,5 млн. АҚШ доллари	1,25 млн. АҚШ доллари	5 млн. АҚШ доллари	0,3 млн. АҚШ доллари
Саналар	Хусусий банклар учун	Тижорат банклари учун		
01.07.2005 дан	1,5 млн. АҚШ доллари	3 млн. АҚШ доллари		
01.01.2006 дан	2 млн. АҚШ доллари	4 млн. АҚШ доллари		
01.01.2007 дан	2,5 млн. АҚШ доллари	5 млн. АҚШ доллари		
01.01.2010 дан	5 млн. евро эквивалентида	10 млн. евро эквивалентида		
01.01.2020 дан	100 млрд.сўм			
01.09.2023 дан	200 млрд.сўм			
01.04.2024 дан	350 млрд.сўм			
01.01.2025 дан	500 млрд.сўм			

Муаллиф ишланмаси.

Маълумотлардан кўринадики, мамлакатда банк тизими капиталлашувини ошириш, банкларнинг молиявий барқарорлигини кучайтириш мақсадида ҳамда инфляция таъсирини ҳисобга олган ҳолда босқичма-босқич равишда тижорат банкларининг минимал капиталига қўйиладиган талаблар ошириб бормоқда. Ҳозирги пайтда ушбу кўрсаткич 100 млрд сўмни ташкил қилса, 2023 йил 7 апрелдаги «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»ги Қонунга киритилган ўзгартишларга асосан, пруденциал меъёрларни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш, банкларнинг тўлов қобилияти, ликвидлиги ва рентабеллиги учун етарли маблағ билан таъминлаш мақсадида 2023 йил 1 сентябрдан бошлаб 2025 йил 1 январга қадар банкларнинг энг кам устав капиталини босқичма-босқич ошириш бўйича талаблар қуйидагича қилиб белгиланди:

- 100 млрд сўм — 2023 йил 1 сентябргача;
- 200 млрд сўм — 2023 йил 1 сентябрдан;
- 300 млрд сўм — 2024 йил 1 апрелдан;
- 500 млрд сўм — 2025 йил 1 январдан.

Мазкур меъёрнинг киритилиши банкларни капиталлаштириш даражаси ҳамда ресурс базасини ошириш, соҳага чет эл инвестицияларини жалб этиш учун қўшимча ҳуқуқий шарт-шароитлар яратиш, аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига қўшимча кредит бериш имкониятини яратади.

Юқорида тижорат банкларининг капитали етарлилиги, активларининг сифати, фойдалилиги ва ликвидлигига қараб, уларнинг молиявий аҳволи баҳоланиши таъкидланди. Тижорат банклари юқорида санаб ўтилган иқтисодий меъёрларнинг белгиланган миқдорига ҳар доим амал қилиб боришни таъминлашлари учун қуйидаги соҳаларда ишни самарали ташкил этишлари лозим:

- банк портфелини яхшилаш;
- банк операциялари билан боғлиқ рискларни камайтириш;
- банк баланси ликвидлигини таъминлаш;
- ўз капиталининг адекватлигини таъминлаш;
- зарарлар ўрнини коплаш захирасини вужудга келтириш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 сентябрдаги “Республика банк тизимини янада ривожлантириш ва барқарорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3270-сон Қарорига [2] кўра, мамлакатда 2017-2021 йилларда илғор банк амалиёти асосида банк-молия тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари комплексида қуйидаги

йўналишлар белгилаб берилди ва шу асосда ишлар олиб борилди:

- а) тижорат банкларининг капиталлашиш даражасини ошириш;
- б) тижорат банкларининг ликвидлик даражасини сақлаб туриш;
- в) банк тизимини институционал ривожлантиришни давом эттириш, банк рискларини бошқариш ва баҳолаш тизимини такомиллаштириш.

1-жадвалда тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳолашга бевосита ҳамда билвосита таъсир кўрсатувчи асосий қонунчилик ҳужжатлар келтирилиб, ушбу норматив ҳужжатлар шартли равишда амал қилиш даврига кўра шкалада ажратиб берилди. Ушбу норматив ҳужжатларга кўра, банк тизимини ислоҳ қилиш бўйича чора-тадбирлар доирасида турли меъёрлар бўйича ўзгартиришлар олиб борилган.

Ҳозирги пайтда амалда бўлган норматив-ҳуқуқий асосларга кўра, банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолашда қўлланиладиган асосий кўрсаткичлар меъёри 2-жадвалда келтирилди.

2-жадвал.

**Банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолаш учун
белгиланган асосий кўрсаткичлар меъёри***

Т/р	Иқтисодий норматив	Чегара кўрсаткичи
1.	Банк устав капиталининг минимал миқдори	100 млрд сўм
2.	<i>Регулятив капиталнинг монандлик коэффиценти K1</i> ($K1 = PK / TAUC$)	$\geq 13\%$
3.	<i>I даражали капиталнинг монандлик коэффиценти K2</i> ($K2 = I$ даражали капитал/ТАУС)	$\geq 10\%$
4.	<i>Капиталнинг консервация буфери</i>	Рискни ҳисобга олган ҳолда активларнинг 3,0 фоизи миқдоридаги қўшимча захира
5.	<i>I даражали асосий капиталнинг монандлик коэффиценти K3</i> ($K3=I$ даражали асосий капитал/ТАУС)	$\geq 8\%$
6.	<i>Лeverаж коэффиценти K4</i> ($K4 = I$ даражали капитал / (Умумий активлар + Балансдан ташқари воситалар+ Ҳосилавий (дереватив) воситалар – (номоддий активлар+ бирлашмаган хўжалик юритувчи субъектлар капиталига барча инвестициялар суммаси, шу жумладан бундай хўжалик юритувчи субъектлар капиталини ташкил қилувчи қарз мажбуриятлари+бошқа банкларнинг капиталига қилинган инвестициялар))	$\geq 6\%$
7.	<i>Лаҳзали ликвидлик коэффиценти</i> (банк кассасидаги нақд пул ва бошқа тўлов ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг ва Марказий банкнинг қимматли қоғозлари ҳамда банкнинг	$\geq 25\%$

	Ўзбекистон Республикаси Марказий банкидаги ҳисобварақларидаги маблағлари суммасини талаб қилиб олингунча мажбуриятлар суммасига нисбати)	
8.	Кредитларнинг депозитлардаги улуши (банклар ажратилган кредитлар/ жалб қилинган депозитлар)	≤80%
9.	Ликвидликни қоплаш меъёри коэффиценти (ЛҚМК=юқори ликвидли активлар/кейинги 30 кун ичидаги жами соф чиким)	≥100%
10.	Соф барқарор молиялаштириш меъёри коэффиценти (СБММК=барқарор молиялаштиришнинг мавжуд суммаси/барқарор молиялаштиришнинг зарур суммаси)	≥100%

* Амалдаги қонунчилик норматив ҳужжатлари асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Тижорат банки молиявий барқарорлигини баҳолаш таъкидлаб келтирилганидек, мураккаб жараён бўлиб, турли методикаларга эга ҳамда кўплаб кўрсаткичларни ўз ичига олади. Юқоридаги кўрсаткичлардан ташқари банк активларининг бир қисми бўйича риск даражалари, контрагентларнинг рейтинг баҳолари асосида риск даражалари, юридик шахс ва яқка тартибдаги тадбиркорларга ажратилган кредитларнинг риск даражалари, жисмоний шахсларга ажратилган (ипотека кредитларидан ташқари) кредитларнинг риск даражалари, аҳолига ажратилган ипотека кредитларининг риск даражалари, юридик шахс ва яқка тартибдаги тадбиркорларга ҳамда жисмоний шахсларга (ипотека кредитларидан ташқари) ажратилган кредитларнинг риск даражалари, банкларнинг рентабеллик коэффицентлари каби қатор кўрсаткичлар бўйича талаблар белгиланган бўлиб, ушбу кўрсаткичлар динамикасини Маркзий банкнинг даврий равишда молиявий барқарорлик шарҳларидан кузатиб бориш мумкин.

Таъкидлаш ўринлики, ушбу жадвалдаги банк капиталига нисбатан консервация буфери ҳамда соф барқарор молиялаштириш меъёри коэффиценти (Net Stable Funding Ratio, NSFR) кўрсаткичлари Базел III стандартларига асосан жорий қилинган бўлиб, қонунчиликдаги кўплаб ўзгаришлар банк тизими барқарорлик кўрсаткичларининг халқаро стандартларга мослашувини таъминлашга хизмат қилганини аниқлатади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-5992-сон Фармонида мувофиқ [3], банк сектори молиявий барқарорлигини оширишнинг стратегик мақсадларига эришиш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган:

1) кредитлашнинг ўсиш суръатлари мўътадиллигини таъминлаш ва

кредит портфели сифатини яхшилаш;

2) банк сектори назоратини такомиллаштириш ва банкларда рискларни бошқаришнинг замонавий тизимини татбиқ этиш;

3) банк тизими ва иқтисодиётнинг реал секторидаги давлат улуши мавжуд корхоналарни ўзаро мувофиқ равишда ислоҳ қилишни таъминлаш, банклар томонидан давлат корхоналари ва ташкилотлари фаолиятини трансформация қилишда тижорат асосида фаол иштирок этиш, реал сектор ва молия секторидаги ўзгаришлар уйғун тарзда кечишини таъминлаш;

4) банкларнинг капиталига қўйиладиган минимал талабларни, шу жумладан Ўзбекистон Республикасининг халқаро иқтисодий ташкилотларга қўшилиши ва республика банк тизимининг халқаро молия тизимига интеграциялашувини ҳисобга олган ҳолда ошириш;

5) энг яхши халқаро тажриба асосида депозитларни ҳимоялаш тизимини изчиллик билан ривожлантириш.

Шу кўринишда мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини баҳоловчи методика ва моделларни тартибга солувчи қонунчиликда муҳим ўзгаришлар киритилди. Бироқ бу йўналишда такомиллаштирилишини кутаётган қатор масалалар бор. Булардан асосийси шуки, норматив ҳужжатларда аниқ қилиб белгилаб қўйилган тижорат банки молиявий барқарорлигини баҳоловчи чегарани белгилайдиган ягона методика ва баҳолаш моделининг шакллантирилмаганидир.

Турли даврларда тадқиқотчилар тижорат банки молиявий барқарорлигини белгиловчи турли ёндашувларни таклиф қилганлар. Ушбу тушунчанинг асосий белгилари сифатида банкнинг барча молиявий ва номолиявий кўрсаткичлар ўзгариши асосида шаклланган жорий молиявий ҳолати ҳамда унинг ноаниқ макроиқтисодий муҳитда белгиланган стратегия асосида фаолият кўрсата олиш қобилияти тушунилади.

Кредит ташкилотларининг молиявий барқарорлигини баҳолаш методикаси иқтисодиётнинг турли субъектлари, яъни мониторинг учун регулятор томонидан, кредит ташкилотининг мижозлари томонидан, шунингдек, банклараро кредитларни беришда контрагент-банклар томонидан, рейтинг агентликлари томонидан, тадқиқотчилар томонидан турли мақсадларда ишлаб чиқилади ва фойдаланилади. Ушбу моделлардан регулятор томонидан фойдаланиладиган модел энг кўп сонли омилларни ўз ичига олади (жорий ҳолат, истиқбол кўрсаткичлари, номолиявий маълумотлар ва рискларни баҳолаш) ва рискларни комплекс равишда

баҳолашга хизмат қилади. Таъкидлаш ўринлики, энг кўп қўлланиладиган моделлардан бири бу CAMELS моделидир. Ушбу модел банк тўғрисида етарлича комплекс баҳолашни амалга ошириш учун қатор афзалликларга эга, лекин истиқбол кўрсаткичларни бермайди. Рейтинг агентликлари кўпинча ушбу моделдан банк фаолият кўрсатаётган муҳитдаги ўзгаришлардан келиб чиққан ҳолда унинг прогноз кўрсаткичларини ишлаб чиқиш ҳамда банкнинг давлат, бошқа банклар ёки алоқадор шахслар томонидан қўллаб-қувватланиш имкониятларини таҳлил қилишда молиявий барқарорликни баҳолашда асос сифатида фойдаланади.

Ўзбекистон Республикаси банк тизими амалиётида кредит ташкилотларининг молиявий барқарорлигини баҳолашда ишлатиладиган асосий моделлар норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосланиб, амалга оширилади. Ушбу ҳужжатларнинг бир қисми бевосита баҳолаш моделини белгиласа, бир қисми баҳолаш моделига билвосита таъсир қилади.

Хулоса

Ушбу қонунчилик ҳужжатларига ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ўзгартиришларнинг киритилиши мамлакатда банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолаш моделларини шакллантириш ва такомиллаштиришга ёндашувлар куйидагиларга, яъни:

- банклар фаолиятига талабларнинг кучайтирилиши моделларнинг мураккаблашуви, маълумотларнинг сифат ва сон таҳлилини ҳисобга олган ҳолда янада комплекс ёндашувнинг ривожланишига олиб келди;

- Базель қўмитаси тавсияларини банк тизими амалиётига босқичма-босқич жорий қилиниши фойдаланилаётган моделларнинг халқаро талабларга яқинлаштирилиши, банк мажбурий нормативларига ёндашувнинг ривожланиши, молиявий барқарорликни баҳолаш моделларида банк капитали етарлилиги ва ликвидлиikka асосий эътиборни қаратишга олиб келди;

- банкларнинг қонунчилик асосида тизимли аҳамиятга молик банклар ва бошқа банклар гуруҳларига бўлиниши молиявий барқарорликни баҳолашда турли ёндашувларни юзага келтиради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. 2019 йил 5 ноябрдаги “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ-580-сонли Ўзбекистон Республикаси Қонуни (янги таҳрир). – <https://lex.uz/docs/4581969>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 сентябрдаги

“Республика банк тизимини янада ривожлантириш ва барқарорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3270-сон Қарори. – <https://lex.uz/docs/3346214>

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги “2020 – 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-5992-сон Фармони. – <https://lex.uz/docs/4811025>

4. Laeven, L., & Majnoni, G. (2003). Loan loss provisioning and economic slowdowns: Too much, too late? *Journal of Financial Intermediation*, 12(2), 178–197. – [https://doi.org/10.1016/S1042-9573\(03\)00016-0](https://doi.org/10.1016/S1042-9573(03)00016-0).

5. Суровнева К. Инструментарий оценки устойчивости российских банков. Диссертация ... кандидата экономических наук. – Санкт Петербург, 2018.

6. Питерская Л.Ю., Голубь А.В., Методы оценки финансовой устойчивости и надежности коммерческого банка: российский и зарубежный опыт. – <https://cyberleninka.ru>

7. Пухов В. Методологические подходы к определению финансовой устойчивости коммерческого банка. – <https://cyberleninka.ru>

8. Саттаров О.Б. Ўзбекистон Республикаси банк тизими барқарорлигини таъминлаш методологиясини такомиллаштириш. Иқтис. фанлари доктори ... дисс. – Ташкент, 2018. ТДИУ.

9. Норқобилов С., Дадабоева Ҳ., Жўраев Ў. Халқаро амалиётда банк назорати: дарслик . – Т.: IQTISOD–MOLIYA, 2007.

10. Шарипова Н. Банк тизимининг ривожланиш тенденциялари асосида банкларнинг молиявий барқарорлигини баҳолаш. // *Scientific Journal of “International Finance & Accounting”* Issue 3, June 2023. ISSN: 2181-1016.